

Konczné Tegzes Erika: A helyi értéktárak és a kulturális örökség szerepe a közművelődésben és a közösségépítésben Borsod-Abaúj-Zemplén megyében

I. A nemzeti értékgyűjtés szerepe a közművelődésben

Ahhoz, hogy a nemzeti értékgyűjtést részletesen taglaljuk, tisztázni kell a nemzeti érték fogalmát.

„Nemzeti érték: a magyarság és a magyarországi államalkotó nemzetiségek tevékenységéhez, termelési kultúrájához, tudásához, hagyományaihoz, a magyar tájhoz és élővilághoz kapcsolódó, nemzetünk történelme, valamint a közelmúlt során felhalmozott és megőrzött minden szellemi és anyagi, természeti közösségi érték vagy termék, illetve a tájhoz és élővilághoz kapcsolódó materiális vagy immateriális javakat magába foglaló tájérték, amely tanúskodik egy emberi közösség és az adott terület történelmi kapcsolatáról.” (2012. XXX.tv. 1.§ (1) m) A törvény második fejezetében található a nemzeti értékpiramis, amelybe az értékeket rendszerezik.

A Nemzeti Művelődési Intézet (2016) A nemzeti értékgyűjtés módszertani kézikönyve, Értékekre hangolódva című kiadványa részletesen taglalja a nemzeti értékgyűjtés folyamatát. „Nemzeti értékeink azonosítása, rendszerezése és védelme a Nemzeti Értékek úgynevezett értékpiramisának alulról felfelé építkező rendszerében történik. E piramis alapján találhatóak a helyi értékfeltáró gyűjtésen alapuló, települési, tájegységi vagy külhoni értéktárak.” A piramis elmélet kidolgozása után dőlt el a jogi szabályozás kialakításának iránya. (Nemzeti Művelődési Intézet 2016:26 p.) Az alábbi ábra szemlélteti a nemzeti értékpiramist.

1. ábra: Nemzeti Értékpiramis
(Forrás: Nemzeti Művelődési Intézet, 2016)

A nemzeti értékpiramis felfelé építkező rendszere alapján a „települési és a külhoni települési értéktárak helyezkednek el. Itt kívánom megjegyezni, hogy az értékek azonosítása Kárpát-medencei szintű, tehát a törvény értelmében nemcsak Magyarország területére vonatkozik. Ez fontos szempont a magyarság hagyományainak és a történelmi értékek azonosítása érdekében. A törvény az önkormányzatoknak ad felhatalmazást települési értéktárak létrehozására. A közművelődési intézményeket, közösségi színtereket, ahol az alkotó, művelődő közösségek találkoznak, az önkormányzat működteti - főként a kis településeken-. Az a felvetés, miszerint a települések értéktárak létrehozásával hozzájárulnak közművelődési intézményeik, közösségi színtereik művelődő közösségeinek sikeres működéséhez, ezen a ponton nyer bizonyítást. A települési értéktárak adják az alapot a hungarikum - piramis számára. Az értéktárbizottságok feladata a helyi értékek megnevezése, nyilvántartásba vétele, gondozása. A helyi érték is nemzeti értéknek számít. A 114/2013. (IV.16.) Kormányrendelet értelmében bárki javasolhat nemzeti érték felvételét az értéktárba. Az értéktár bizottság az adott javaslat alapján dönt a felterjesztett érték felvételéről. A Megyei Értéktár a piramis következő szintje. Vele azonos szinten található az Ágazati Értéktár és a Külhoni Nemzet rész Értéktár. A Megyei Értéktár Bizottságokat a megyei önkormányzatok hozzák létre. A bizottságok meglétét és jogköreit az értékek felvételével kapcsolatban a törvény szintén előírja. A bizottsági tagok döntése alapján dől el az értékek felvétele a megyei értéktárba. Sem a törvényben, sem a rendeletben nincs pontos állásfoglalás arra vonatkozóan, hogy milyen szempontok alapján választható települési érték megyei értéknek. Ha abból indulunk ki, hogy mi az érték, akkor valóban nem lehet egységes szempontrendszert kialakítani, hiszen minden érték egyedi egy-egy közösség számára. Ilyen aspektusból az értékek nem összehasonlíthatók. A piramis következő szintje a Magyar Értéktár. Ebben az értéktárban történik a nemzeti értékek gondozása és nyilvántartása. A Hungarikumok Gyűjteménye az értéktár piramis csúcsa. (Nemzeti Művelődési Intézet, 2016:8. p.)

II. A Kulturális örökség szerepe a közművelődésben

Az 1997. évi CXL. tv. kimondja, hogy „A kulturális örökséghez tartozó javak múltunk és jelenünk megismerésének pótolhatatlan forrásai, a nemzeti és az egyetemes kulturális örökség egészének elválaszthatatlan összetevői; szellemi birtokbavételük minden ember alapvető joga. Az e fogalomkörbe tartozó értékek különös védelme, megőrzése és fenntartása, valamint a nyilvánosság számára történő széles körű és egyenlő hozzáférhetővé tétele a mindenkori társadalom kötelezettsége.” (1997. évi CXL. tv.)

A törvényi megfogalmazásból kiindulva azt látom, hogy a kulturális örökség fogalma fokozatosan alakult ki. A múlt és a jelen kulturális forrásait tartalmazza. Kialakulásában tehát a történelemnek döntő szerepe van. Ezáltal a legkisebb falusi közösségtől az emberiség egészéig értelmezhető. A kulturális örökség helyi szintjén az értékek védelmét és megőrzését, nyilvánossá tételét meg kell, hogy előzze az értékfeltárás, majd az értékek települési értéktárakba való felvétele. A települési értékek települési önkormányzat területén találhatóak, a helyi értéktár a helyben lelt nemzeti értékek adatait tartalmazza. Az értékek gyűjtése, feltárása, dokumentálása, közzététele egyfajta lehetőség a helyben élők közösségépítő tevékenységének megvalósulására. A helyi értékek feltárása, összegyűjtése nem végcél, csupán egy eszköz arra vonatkozóan, hogy a helyben lezajló folyamatok elindulhassanak, megvalósulhassanak. Települési, tájegységi, megyei értéktárakat az önkormányzatok hozhatnak létre, szabad elhatározás alapján.” Ha a települési önkormányzat nem hoz létre Települési, illetve Tájegységi Értéktár Bizottságot vagy nem bíz meg a Magyar nemzeti értékekről és a hungarikumokról szóló 2012. évi XXX. törvény (a továbbiakban: Htv.) 3. § (4) bekezdése szerinti települési szervezetet, akkor a településhez, illetve tájegységhez kapcsolódó érték nemzeti értéként történő felvétele a Megyei Értéktár Bizottságnál kezdeményezhető.” (324/2020. (VII. 1.) Korm. rendelet).

Arra a következtetésre juthatunk tehát, hogy az értékfeltárás, mint folyamat és az értéktár, mint forma, meghatározó szerepet játszanak az értékek átörökítésében, a helyi identitástudat erősítésében.

Ahhoz, hogy kutatásom másik hipotézise, - miszerint a kulturális örökség védelme erősíti a helyi identitástudatot, a helyi közösségek fejlődését - bizonyítást nyerjen, meg kell vizsgálnom az értékfeltárás módszereit, mint közösségépítő folyamatot.

III. Az értékfeltárás módszerei

Az értékfeltárás mára már egy kialakult rendszer, bár ahogy a kulturális örökségvédelem és az átörökítés is változik, úgy változik és fejlődik az értékfeltárás is. A kultúráközvetítés fontos elemei a társadalmi összefogás és a nyilvánosság. Az értékek gyűjtése, rendszerezése, nyilvántartása, védelme, nyilvánossá tétele, nem valósulhat meg társadalmi összefogás nélkül. Szükség van a helyi közösségek együttműködésére, közös döntésére és felelősségvállalására. Az értékek feltárása és megőrzése érdekében a rendszer minden résztvevőjének felelőssége van, ugyanúgy a helyi kis közösségeknek, mint a döntéshozóknak. (Farkas 2019).

Az értéktárak megalakulásának üteme a Hungarikum törvény megjelenését követő években volt a leggyorsabb, a települések ekkor voltak a legaktívabbak. A mai napig sok teendő van ezen a

területen, hiszen a 3155 településből 1060 településen működik csak értéktár, amely az összes településnek a 34 %-a országos szinten. A vizsgált megyében 358 településen 63 értéktár működik, amely 17,6 %. Az értékek feltárása egy folyamat, melynek megvannak azok a pontjai, amelyeket a Htv. és a hozzá kapcsolódó rendelet szabályoz és vannak lépései, amelyek nem megkerülhetők.

Az első és legfontosabb lépés a települési értéktárak megalakítása, amelyet megelőz egy helyi közös akarat az értékek feltárása érdekében. Az a szerencsés helyzet egy település életében, ha ezen döntés élvezzi a helyi döntéshozók támogatását is. Ezen a ponton kapcsolódik az alulról építkezés és a jogi szabályozás folyamata.

A helyi értéktárak kialakításánál az egyik kulcsfontosságú kérdés a helyi hagyományok ismerete, ápolása. Ennél a lépésnél kiemelt figyelmet kell fordítani a lakosság bevonására. (Nemzeti Művelődési Intézet 2016: 29)

A települési értéktárak kialakítása az alábbi módszertani folyamaton keresztül figyelhető meg:

- egyeztetés a helyi döntéshozókkal,
- a településen élő, az értékek iránt elkötelezett aktív polgárok bevonása,
- a helyi intézmények bevonása,
- felkészítő képzések szervezése a közösségi értékfeltáráshoz,
- személyes interjúk a lakosság körében az értékek feltérképezésére,
- közösségi beszélgetések szervezése a lakosság körében,
- településfeltáró kérdőíves vizsgálatok,
- az értékeket feltáró csoport megalakítása,
- rendezvények, közösségi alkalmak, ahol az értékek bemutatásra kerülnek,
- a települési értéktár megalakítása,
- az értékek felvétele az értéktárba.”

(Nemzeti Művelődési Intézet, 2016: 29)

Az értéktárak létrehozása nem kötelező. Nem közigazgatási és nem is adminisztrációs eljárás. Nincsenek jogvesztő határidők sem. Egyfajta lehetőség és felelősség tehát. Tudni kell, hogy a legkisebb közösségnek is vannak értékei. Az elindulás jelmondata lehet: minden közösségnek vannak értékei. És csakis a közösség dönthet arról, hogy mi kerül az értéktárba: épített örökség, természeti érték, helyi jellegzetességek, étel, ital, híres ember életútja, hagyományőrző közösség több évtizedes tevékenysége. Tehát minden, amiről a közösség úgy dönt. Ami összeköti a múltat a jelen közösség igényeivel a fennmaradás érdekében. A legfontosabb tehát az első közösen meghozott döntés.

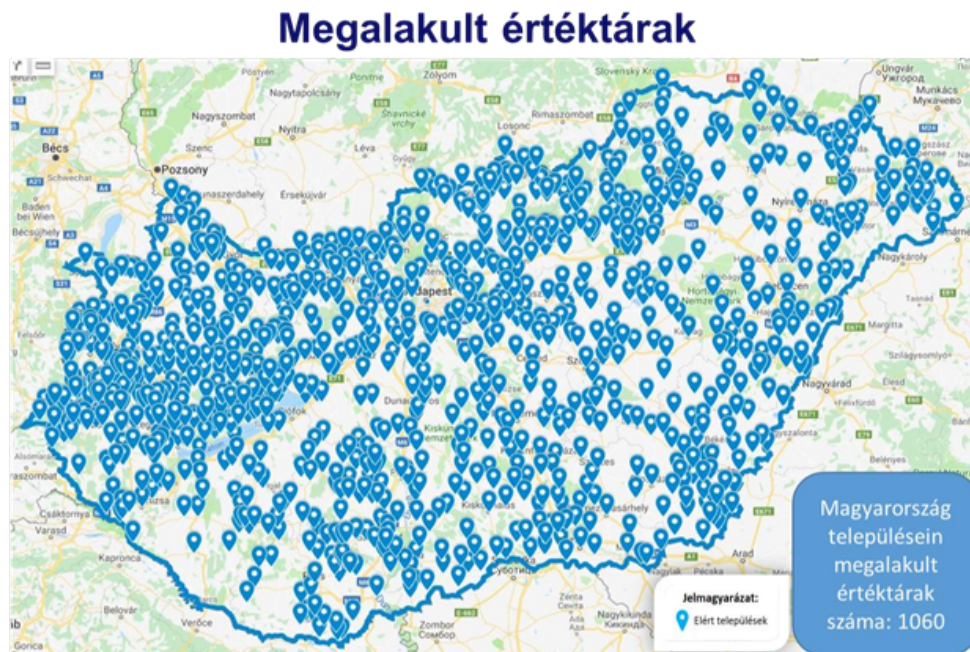
Az első döntés, hogy legyen értéktár. Második kérdés, ki legyen az értéktár gazdája. Harmadik kérdés: vagy Települési Értéktár Bizottság, vagy már meglévő bizottság kapja a feladatot. Vagy egy működő intézmény, egyesület, alapítvány lesz az értéktár gazdája.

Az általában 3-4 fős értéktár bizottság megalakulását helyi képviselő-testületi határozatban erősítik meg a döntéshozók. A megalakult bizottság minden esetben javaslattevő úrlapon rögzíti, mely értéket kívánnak felvenni a helyi értéktár bizottságba. Teendők a települési értéktárba került értékekkel: a megye felé információt adni, a honlapon közzétenni. De legfőképpen Éltetni. Hiszen a helyi értékek gyűjtése, gyarapítása erősíti a helyi identitástudatot, erősíti az együtt tevékenykedő

közösséget. Ha nincs múlt, nem lesz jövő. A településeken élők csak úgy tudnak kiteljesedni, ha feltárják múltjuk kincseit és tovább éltetik azt a jövő nemzedék számára. A ma is aktuális jelmondat: minden értéknek legyen közössége. (NMI Művelődési Intézet 2018: 7. p.)

A hazai szabályozás másik nagy üzenete az alulról építkezés, a valódi társadalmi bázis kiépítése és megvalósítása. Az alulról jövő kezdeményezések elve alapján az értékfeltárás, mint közművelődési tevékenység, közösségépítő hatású. (Nemzeti Művelődési Intézet 2016:39)

2. ábra: Magyarországon megalakult értéktárak
(Forrás: Nemzeti Művelődési Intézet 2019.)

IV. Hungarikumok Borsod-Abaúj-Zemplén megyében

A közösségek sikeres működésének további bizonyítéka a 6 megyei hungarikum. A mezőkövesdi matyó népművészet, a tokaji történelmi borkultúra, a vizsolyi biblia, a hollóházi porcelán, az aggteleki karszt és a bükkaljai kőkultúra.

Kulturális örökség kategória:

3. ábra: Cultural Heritage / kategóriába tartozik a mezőkövesdi matyó népművészet és a Matyó örökség.

(Forrás: A matyó népművészet – egy hagyományos közösség hímzésekultúrája Matyó örökség / Matyó folk art – The embroidery culture of a traditional community)

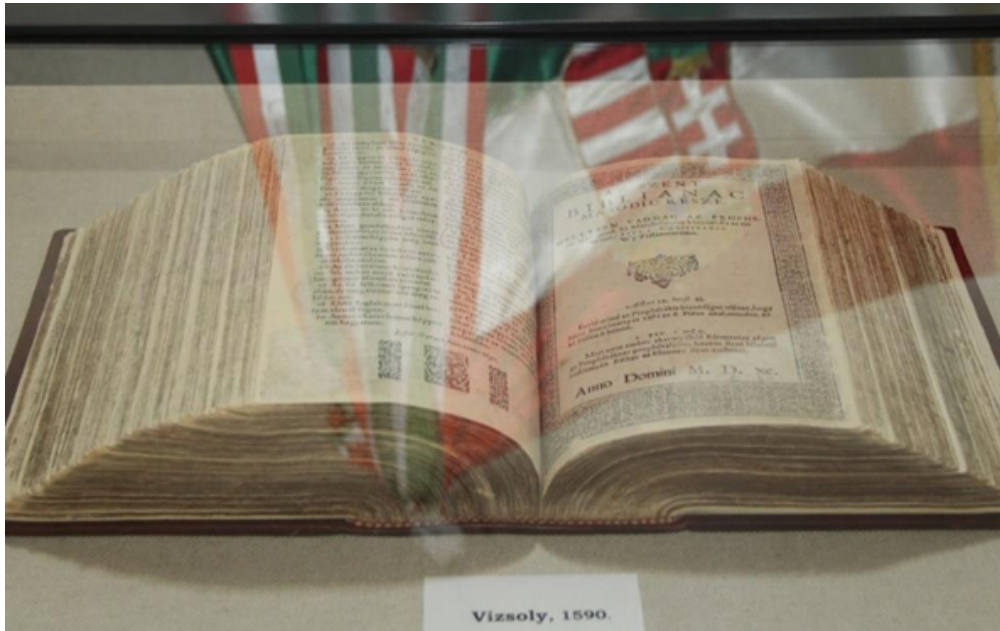
4. ábra: Kulturális örökség / Cultural Heritage/ kategóriába tartozik a Tokaji történelmi borvidék kultúrája.

(Forrás: www.hungarikum.hu)

5. ábra: Kulturális örökség / Cultural Heritage/ kategóriába tartozik a Vizsolyi biblia

(Forrás: www.hungarikum.hu)

6. ábra: Kulturális örökség / Cultural Heritage/ kategóriába tartozik a Hollóházi porcelán.
(Forrás: www.hungarikum.hu)

7. ábra: Természeti környezet / Natural environment kategóriába tartozik az Aggteleki karszt.
Aggteleki karszt és a Szlovák-karszt barlangjai / Caves of Aggtelek karst and Slovak karst
(Forrás: www.hungarikum.hu)

8. ábra: Természeti környezet / Natural environment kategóriába tartozik a Kaptárkövek és a Bükkaljai kőbánya
(Forrás: www.hungarikum.hu)

A megyei hungarikumok elérhetősége: (Hungarikumok Gyűjteménye – Magyar Értéktár)

V. Települési értékek Borsod-Abaúj-Zemplén megyében

Borsod-Abaúj-Zemplén megye mintegy 358 településsel rendelkezik, amelyből ez idáig 63 településen működik helyi értéktár: Abaújszántó, Arnót, Bánréve, Bódvaszilas, Bogács, Boldva, Borsodszentgyörgy, Borsodszirák, Böcs, Bükkábrány, Bükkaranyos, Bükkszentkereszt, Cigánd, Cserépfalu, Csernely, Edelény, Emőd, Encs, Erdőbénye, Felsődobsza, Fony, Füzér, Gibárt, GömörSZőlős, Háromhuta, Harsány, Hollóháza, Imola, Karcsa, Kazincbarcika, Kisgyőr, Kistokaj,

Kovácsvágás, Lak, Mályi, Mezőcsát, Mezőkeresztes, Mezőkövesd, Miskolc, Muhi, Nagybarca, Nyékládháza, Onga, Parasznya, Putnok, Sajósenye, Sárospatak, Sátoraljaújhely, Szalonna, Szendrő, Szentistván, Szikszó, Szirmabesenyő, Szomolya, Szögliget, Taktaharkány, Telkibánya, Tibolddaróc, Tiszaújváros, Tokaj, Tolcsva, Tornabarakony és Trizs településeken.

Ezenkívül 156 megyei értékkel, két tájegységi; a Bükkaljai Tájegységi, valamint az Abaúji Tájegységi Értéktárral rendelkezik. Továbbá 6 bejegyzett Hungarikuma van. 156 megyei érték található a https://baz.hu/megyei_ertektar Borsod-Abaúj-Zemplén megyei honlapon.

Az értéktárak kialakításához a Nemzeti Művelődési Intézet Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Igazgatósága az országos hálózat részeként folyamatos szakmai módszertani segítséget nyújt a települések részére. Partnerkapcsolatai révén a kulturális szakmai együttműködések kezdeményezője helyi, megyei és országos szinteken egyaránt. Fontos megemlíteni a megyei önkormányzattal való jó kapcsolatát. A 2012. évi XXX. törvény, a Hungarikum törvény megjelenését követően a megyei iroda szakmai munkatársai módszertani tanácsokkal, pályázati lehetőségekkel, valamint az értékfeltárási folyamat megismertetésével segítik a településeket. A Megyei Önkormányzat Értéktár Bizottságának munkájában a Nemzeti Művelődési Intézet Megyei Igazgatósága 2013 óta vesz részt tanácsadó szakmai szervezetként. Ugyanebben az évben dolgozta ki a települési értéktárak mentorálásával kapcsolatos programját, amelyet évről-évre újabb települések bevonásával alkalmaz. Az értékfeltáró munka tehát folyamatos. (Nemzeti Művelődési Intézet 2021:39)

A kutatót megyében is egyik kiemelt feladata a települési értéktár bizottságoknak, hogy mindenkivel megismertessék a településükön fellelhető értékeket, büszkéik legyenek rá, őrizzék meg a jövő nemzedék számára. Ezeket az alulról jövő kezdeményezéseket segíti módszertani segítségnyújtással a Nemzeti Művelődési Intézet Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Igazgatósága. Az Intézet (2021) Érték körkép című kiadványa az értékfeltáró feladatellátást vizsgálja 2015-2020 között. Betekintést nyújt az országos hálózat - ezen belül Borsod-Abaúj-Zemplén megye értéktári munkájába. 2015-ben a megyei módszertani iroda két sikeres szakmai projektet hozott létre:

az „Értékörzés útján haladva” elnevezésű és a „Velünk élő értékek gyűjteménye” című programokat. Előbbi kialakításánál fontos volt, hogy a helyi közösségek tagjai aktívan részt vegyenek az értékfeltárási folyamatában, majd az értékek rendszerének kialakításában, amelyhez szükséges az értéktár bizottság felállítása. A közös gondolkodás erősítette a közösségek alakulását és a meglévők összetartását. A programban hat településen - Bánhorváti, Bodrogkeresztúr, Borsodszirák, Erdőbénye, Forró és Vadna - sikerült megvalósítani az értékgyűjtést a helyi jellegzetességekre fókuszálva. A program során elfelejtett mesterségeket, szellemi-, épített és természeti örökségeket, hagyományokat, gasztronómiai különlegességeket ismertek meg a résztvevők, továbbá a helyben élő tehetséges alkotók számára bemutatkozási lehetőséget biztosított, ezáltal erősítette a településen élők identitástudatát.

A „Velünk élő értékek gyűjteménye” program Jósavfő, Perkupa, Ragály, Szinpetri, Tornabarakony és Trizs községek csatlakozásával valósult meg. Ezeken a településeken már elkezdték az értékfeltárást, volt, ahol már az értéktár bizottság is megalakult, ám még a rendszerben látás és gondolkodás segítségre várt. Olyan módszereket kellett alkalmazni, amelyek a településen élőkben kialakították azt az igényt, hogy maguk fedezzék fel a körülöttük lévő értékeket. Az értékörzéssel foglalkozó közösségek számára bemutatkozási lehetőséget biztosítottak a megye más pontjain is: a tehetséges művészeti-irodalmi-, zenei csoportok méltó körülmények között mutatták be helységük feldolgozott örökségét. A projektben résztvevő települések látóutakat szerveztek egymáshoz,

amelynek ötletét a Trizsben működő értéktár által szervezett „Tele kamra ünnep” meglátogatása adta. Szinpetri községben színvonalas tárlatot rendeztek be látványosságuk, a világ legnagyobb könyve népszerűsítése céljából.

A kutatott megyében 2016-ban a „Rejtett értékeink” című projekt indult el. A rejtett értékeket három településen: Felsődobszán, Hejőkürtön és Kissikátorban tárták fel. A jól kidolgozott program során sikerült felfedezni a helyiakkal együttműködve a rejtett helyi értékeket, a térséghez köthető ismert embereket, hagyományokat, legendákat, gasztronómiai különlegességeket. Több sikeres gasztronómiai alkalmat szerveztek a helyi ételek elkészítése kapcsán. Mindvégig arra törekedtek, hogy átadják a fiatalabb generáció számára a praktikákat. A helyi hagyományőrző csoportok mellett a fiatal tehetségek is kaptak bemutatkozási lehetőséget és fellépéseikkel színesítették a találkozót. A megvalósítási folyamat eredményeképpen helyi értékőrző klubok alakultak, amely közösségek részesei lettek az értékek gyűjtésének.

2017-ben az „Értékeink, büszkeségeink Borsod-Abaúj-Zemplén megyében” elnevezésű projekt égisze alatt valósult meg az első települési értéknapi. A helyi termékeket felvonultató Tele Kamra ünnephez csatlakozva a gömöri térség kincseit népszerűsítették. A trizsi jó gyakorlat inspirálta a megye többi települését is az értéktár munkájának folytatásához vagy elkezdéséhez. Az értéknapi érkező vendégtelepülések is bemutatták értékeiket, valamint a résztvevők megismerkedtek az eddig feltárt helyi értékekkel, hagyományokkal, természeti-, és épített örökségekkel.

Lehetőséget kaptak a példaértékű értéktárral kapcsolatos közösségi kezdeményezések megismerésére: hagyományőrző csoportok, régi mesterségek - kádár, bútorfestő, mézes kalács készítő - mutatkoztak be. Az értéknapi látogatók megkóstolták a cigándi kásás káposztát és apróbélest, a borsodnádasdi molnárkalácsot, valamint a trizsi különlegességeket. A trizsi nevezetességekre kíváncsi, helyi értékeket megismerni vágyók szervezett falusétán vettek részt.

A Hungarikum Műhelyre 2018 évben összesen 12 alkalommal került sor Sárospatakon. A műhelyfoglalkozások értéktár és ismeretterjesztő előadássorozatainak helyszínéül A Művelődés Háza és Könyvtára szolgált. A Hungarikum műhelyt az értéktár iránt érdeklődő környező megyei települések közösségeinek rendezték. A résztvevők megismerték a Hungarikum törvényt és a hozzá tartozó 114/2013. évi kormányrendeletet. Megismerkedtek a regionális értéknek ismert Tokaj-Hegyaljával, az élő néphagyományokkal, az értéktár jó gyakorlataival, módszereivel. Az előadások segítettek a résztvevőket abban, hogy az értékeket, Hungarikumokat a nemzeti és helyi identitás erősítésének eszközeként tekintsék. A program tartalmazott egy látótúrat Bodrogkeresztúrra, ahol a Borecet Manufaktúrát és a Hegyi Pincészetet látogatták meg, végül részt vettek egy táncéjszakai mulatságban, a Bodrog Néptáncgyűttes közreműködésével.

2019-ben az ifjúság figyelmét irányította az értékek megismerésére a megyei iroda a Fiatalok Dél-Borsod kincsei nyomában "Ifjúsági Értékőrző Napok" programjával. Az igazgatóság módszertani javaslatokat dolgozott ki arra vonatkozóan, hogy a dél-borsodi települések hogyan őrizzék meg a fontos értékeket, hogyan ismertessék meg azokat a településükön élőkkel, és hogyan keltsék fel a fiatalok érdeklődését az örökségként becsben tartott értékek iránt. A találkozóra Tibolddaróc településen került sor Bükkábrány, Bogács, Kács, Mezőkeresztes, Mezőnagymihály, Mezőnyárád, Tiszakeszi településekről érkező ifjú értékőrök és őket kísérő értékőrző felnőttek részvételével. A három napos műhelymunka során a fiatalok megismerkedtek a Hungarikum mozgalommal és az Értékőrző programmal, Baranyi Ákos ifjú grafikus képeiből készült kiállítás megnyitóján, majd Hungarikum Játszóházban vettek részt. Megtekintették Tibolddaróc gazdag építészeti és kulturális

értékeit: a Panorámás pincerendszert a barlanglakásokkal, a Halassy-kúriát, a Bottlik-kastélyt, Pesti Patikus Pincéjét, a Szabor-házat. A második napon zajló értékőr foglalkozáson a résztvevő települések bemutatták helyi értékeiket, majd kirándulás keretében látogatást tettek Cserépfaluba a Kaptárkövekhez, Kácsra a Vízimalomhoz, a Bencés kolostorhoz, végül a Zsendice barlangba. Az utolsó napon „Régi mesterségek felelevenítése” címmel interaktív módon ismerték meg a kovácmesterség, a nemezelés fortélyait. Az ifjúsági értékőrök zárásképpen lovagolni tanultak a közeli lovagló pályán.

2020 évben Gömörszőlős településen a környező falvak értékőrei cserélték ki tapasztalataikat, bemutatták jó gyakorlataikat. Felsőtelekes, Szendrő, Szuhogy, Putnok, Dubicsány, Trizs, Szuhafő, Zádorfalva, Ragály, Kelemér, Dövény, Serényfalva, Bánhorváti. Gömörszőlős Község Önkormányzat közbenjárásával az Ökológiai Intézetben tervezték.

2021 évben Ózd környéki települések szerettek volna értékőrző jó gyakorlatokat megosztani. Sajnos a pandémia időszakában ez utóbbi alkalmak elmaradtak. Remélhetőleg lesz folytatás. Mivel a megyében fellelhető 63 település rendelkezik csupán értéktár bizottsággal - a 358 település 17, 6 %-a, így sok feladat vár még mind a települések közösségeire, mind a megyei közművelődési szakemberekre.

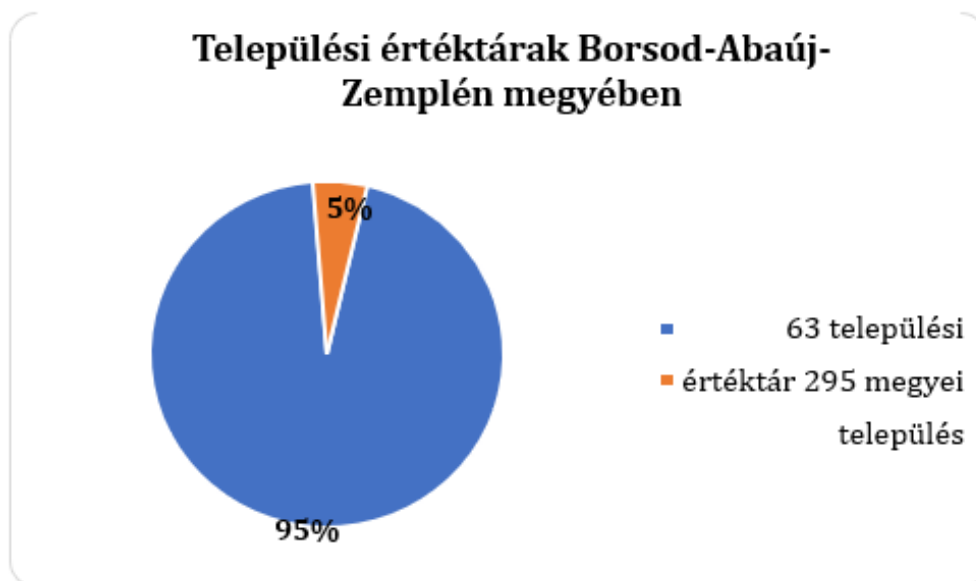
2022 évben a Pajtaszínházi program megvalósulásával Karcsa település alátámasztja a helyi érték közösségépítő hatását. A „Karcsei lakodalmas”, mint helyi érték feldolgozása, színpadra vitele és előadása a Nemzeti Színházban, hozzájárult a közösségük sikeres működéséhez, a településük jó hírének öregbítéséhez, a településük életének élővé tételéhez. Ez esetben is elmondható, hogy maga az érték, mint fogalom, az egész társadalom megbecsülését jelzi. A speciális kulturális jellemzőkhöz tartoznak a Megyei Értéknapok. Az értéknapokat az aktív települések részvételével a Borsod Abaúj-Zemplén Megyei Értéktár bizottság és a Nemzeti Művelődési Intézet megyei irodája rendezi. Ezeken az alkalmakon a módszertani iroda főként operatív munkálatokban vesz részt, továbbá a marketing, a tájékoztatás-nyújtás, az információ minél teljesebb átadása a feladat. Segítségnyújtás arra vonatkozóan, hogyan kezdjenek hozzá a települések a saját helyi értéktáruk létrehozásához és hogyan gondozzák azt.

A megyenapok céljai között szerepel, hogy a mindenkori házigazda település lehetőséget kapjon a minél teljesebb bemutatkozásra. A saját „helyi hungarikumának” népszerűsítésére, ezáltal erősítve a településen élő emberekben az identitástudatot. Mindemellett felvonulnak az értéktárakkal rendelkező vendégtelepülések, gasztronómiai különlegességeket felsorakoztató partnerek.

A „Nemzeti Művelődési Intézet munkatársai minden megyenapon értékpiramissal, országos értékeket ábrázoló kirakókockával, óriás puzzle-lel, érték kvízzel, színezővel érzékenyítették és csalogatták be a kicsiket és a nagyobbakat a helyi, nemzeti értékek, valamint a hungarikumok világába. Az esemény minden alkalommal kiváló lehetőséget biztosított a települések polgármestereivel való találkozásra, rövid eszmecserékre, kapcsolatépítésre, egy-egy gasztronómiai különlegesség megköstölésére, a megye eltérő ízeinek megismerésére, valamint a megyei értéktár bizottsággal való szorosabb együttműködés kialakítására”. (Nemzeti Művelődési Intézet 2021:39-56)

Az értékőrző programok eredményeképpen új értéktárak alakultak a megyében Hejőkürtön, Imolán, Kismaroson, Kurityánban, Mezőnyáradon, Múcsonyban, Nekézsenyben, Ózdon, Répáshután és Sátán. Érdekességgént egy „ritka, védett állatfaj is bekerült a Mezőnyárádi Települési Értéktárba, nevezetesen az Eurázsiai hód, amely a település határában építette fel a várát”.

9. ábra: Települési értéktár bizottságok alakulása 2015-2022 között.
(Forrás: saját szerkesztés)

Fent nevezett települések felismerték, hogy közösségeik sikeres működéséhez, településük életének élővé tételéhez szükség van értékeik felkutatására. Az értékőrző, értékfeltáró tevékenység közben szükség van szakmai módszertani segítségre, helyszín biztosítására a települések közművelődési intézményeiben, közösségi színtereiben. Bár számosságát tekintve kevés települési értéktár működik - 17% a vizsgált megyében -, a megkérdezett települések többsége hajlandóságot mutat értékeik felkutatására, az értékek gyűjtésére, gondozására, az értéktárak számának növelésére.

Empirikus kutatásom során kérdőívet készítettem, amellyel azt mérem fel, hogy teljesül-e és ha igen, milyen mértékben valósul meg amegye településein a közművelődési intézményekben és közösségi színterekben a települési értéktár bizottságok működése. Továbbá mutatkozik-e hajlandóság értékeik felkutatására, az értékek gyűjtésére, gondozására, települési értékeik megyei értéktárba való felterjesztésére. A kutatási kérdőív kitöltésére a településeken foglalkoztatott szakmai munkatársak tudtak legfőképpen válaszolni. A célom az volt, hogy a megyében található települések (358) legalább feléről érkezzen be válasz. Végül 175 település töltötte ki a kérdőívet, így a megye 48,8 %-át sikerült lekérdeznem. A Nemzeti Művelődési Intézet Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Igazgatóságának köszönhetően sikerült megvalósítani a kutatásomat, mert általuk elérhető a megye minden települése. A kérdőívet a Google Forms felületen küldték vissza a lekérdezettek, mivel a járvány időszakában nem volt más mód a személyes lekérdezésre. Így sokkal könnyebben és egyszerűbben tudtak válaszolni a kérdésekre a szakmai munkatársak. A válaszadás többük számára nem okozott gondot.

10. ábra: A lekérdezett települések járás szerint
(Forrás: saját szerkesztés)

A lekérdezett települések járás szerint			
Járás neve	Települések (db)	Kitöltők (db)	Lefedettség (%)
Cigándi járás	15	9	60,00
Edelényi járás	45	23	62,22
Encsi járás	29	16	55,17
Gönci járás	30	15	50,00
Kazincbarcikai járás	22	6	27,27
Mezőcsáti járás	8	6	75,00
Mezőkövesdi járás	23	13	56,52
Miskolci járás	39	15	38,46
Ózdi járás	17	9	52,94
Putnoki járás	26	17	65,38
Sárospataki járás	16	10	62,50
Sátoraljaújhelyi járás	21	14	66,67
Szerencsi járás	16	6	37,50
Sziksói járás	24	6	25,00
Tiszaújvárosi járás	16	7	43,75
Tokaji járás	11	3	27,27
Összesen	358	175	48,88

Ennek megfelelően a kérdőívem négy főbb szakaszból tevődött össze:

- teljesül-e a települési értéktár bizottságok működése
- és ha igen, hány településnek van értéktára, szoktak-e közösségi eseményeken részt venni
- mutatkozik-e hajlandóság értékeik felkutatására, az értékek gyűjtésére, gondozására
- részt vennének-e a megyében működő Települési Értéktárak bemutatását célzó Látóutakon, a Nemzeti Művelődési Intézet által rendezett szakmai napokon, előadásokon

A megye 16 járásának mindegyikéből küldtek vissza kitöltött kérdőívet. A Mezőcsáti, Sátoraljaújhelyi járásból például majdnem minden település visszaküldte. De jó arányban érkeztek válaszok a Cigándi, Edelényi, Putnoki, Sárospataki járásokból. Azonban a Kazincbarcikai és Tokaji járásból kevesebb válasz érkezett. A megkérdezettek válaszadói többnyire a Közművelődési Foglalkoztatási és Képzési Program résztvevői voltak.

11. ábra: A lekérdezett települések lakosságszám szerint
(Forrás: saját szerkesztés)

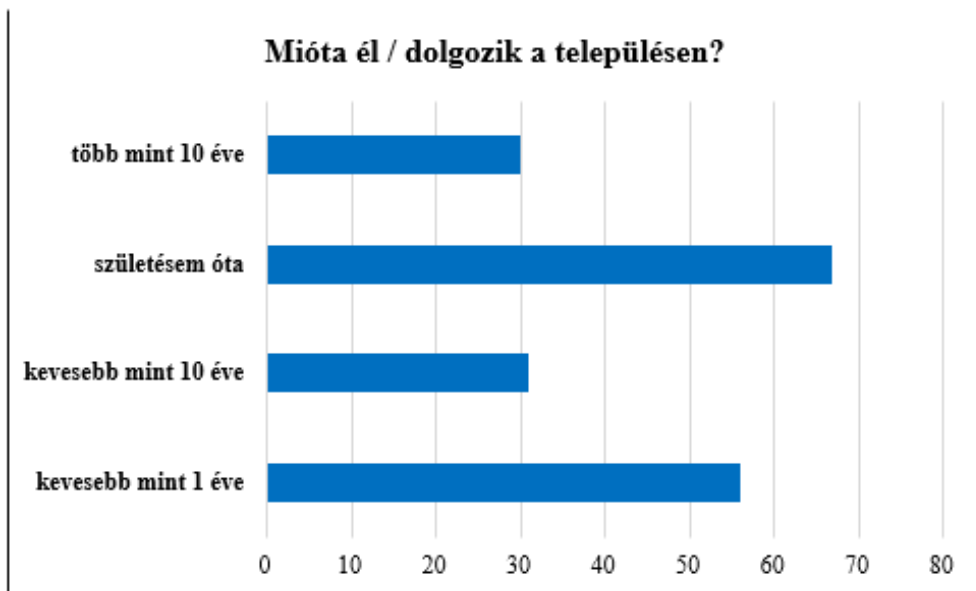

A települések lakosságszámát illetően elmondható, hogy a válaszadás arányosan illeszkedik a megyére jellemző kis létszámú települések tendenciájához.

A lekérdezettek közel fele (42,45 %) 100-200 fős kis lakosságszámú településen látja el a közművelődési szakmai tevékenységét. Ezt követi 25,28 %-kal az 500-1.000 fő között élők, majd 21,78 %-kal az 1.001-5.000 fő lakost számláló települések. Kevés az 5.000 fő feletti lakosságszámmal rendelkező város. Így a kutatás megfelelően mutatja a megye településszerkezetét. (TeIR, 2021)

Az egész megyére jellemző, hogy kis létszámú településekből áll. 1 megyei jogú városa, kevés nagyvárosa, illetve több kisebb városa van. A lekérdezett 175 település több mint felének (55,98 %) csökkent a lakossága az elmúlt 5 évben. Ez az adat illeszkedik a megyei átlaghoz. A megkérdezettek 24,46 %-nak nem változott a lakossága, 19,57 %-nál pedig növekedés tapasztalható a lakosságszámot illetően. 67 településről érkezett az a válasz, hogy előregedő a község, többnyire idősek élnek ott. A többi településen körülbelül egyenlő arányban vannak fiatalok, középkorúak, vagy épp a középkorú korosztály jelenléte dominál.

12. ábra: Mióta él / dolgozik a településen
(Forrás: saját szerkesztés)

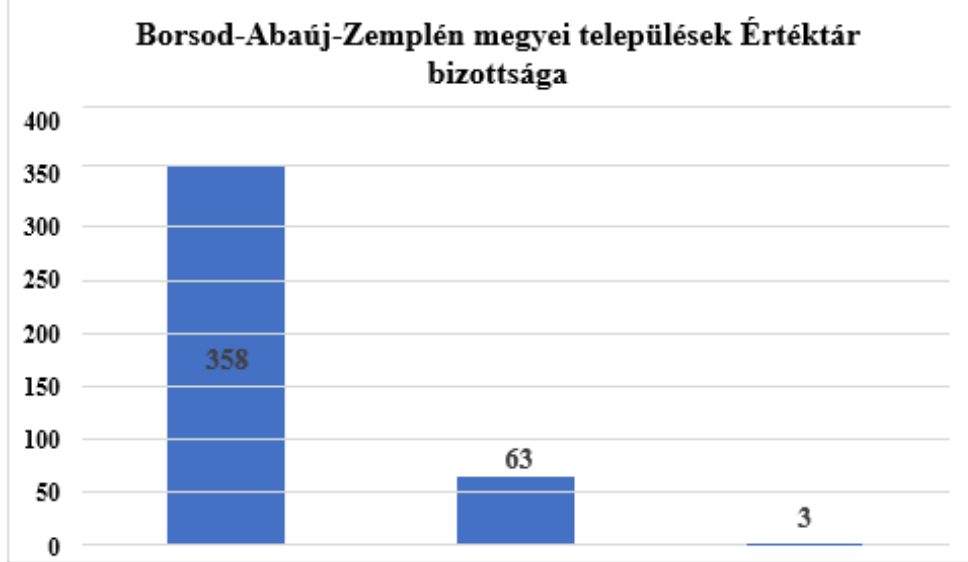

A kérdés fontos, hiszen az, hogy ki mikortól él a településén, az befolyásolja, hogy mennyire ismeri és mennyire van széleskörű rálátása az adott közművelődési feladatra. Így vélhetően hiteles válaszokat tud adni.

A megkérdezettek több mint fele (52,71 %) születése óta él és dolgozik a falujában/városában/vagy legalább 10 éve. További 16,84 % pedig 1-10 éve él és/vagy dolgozik a lekérdezett településen. Közel egyharmaduk (30,43 %) kevesebb, mint egy éve. A megkérdezettek mindegyike közművelődési intézményben vagy közösségi színtérben dolgozik. A 175 megkérdezett településen a válaszadók elmondása szerint összesen 187 közművelődéshez köthető közművelődési intézmény, közösségi színtér működik.

A meglévő értéktárakra vonatkozó kérdések:

13. ábra: Borsod-Abaúj-Zemplén megyei települések Értéktár bizottsága
(Forrás: saját szerkesztés)

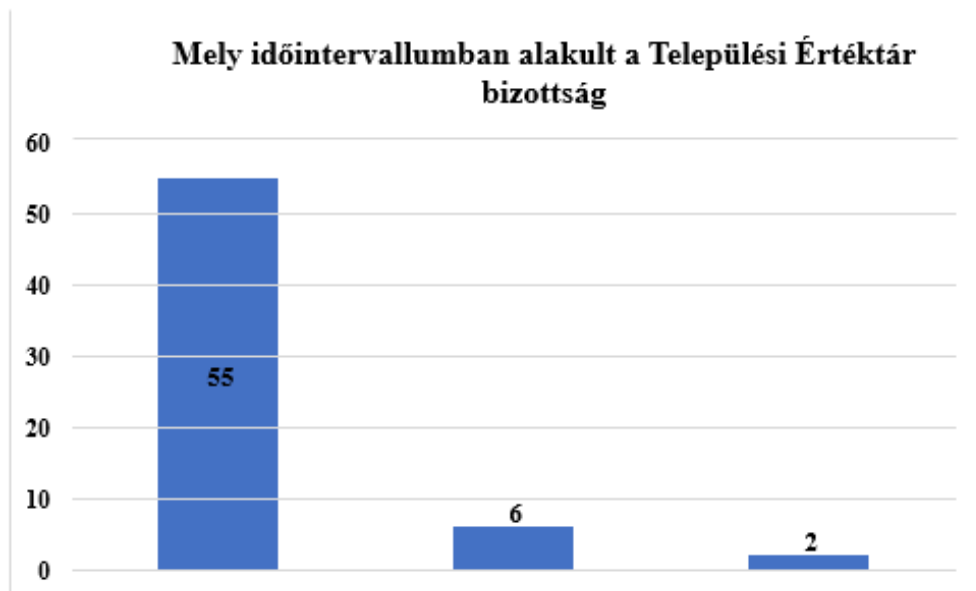

Kategória 1: 358 Borsod-Abaúj Zemplén megye települései

Kategória 2: 63 települési értéktár alakult a megyében

Kategória 3: 3 nem működő települési értéktárat jelöltek a kérdések alapján.

14. ábra: Megalakult Települési Értéktár bizottságok
(Forrás: saját szerkesztés)

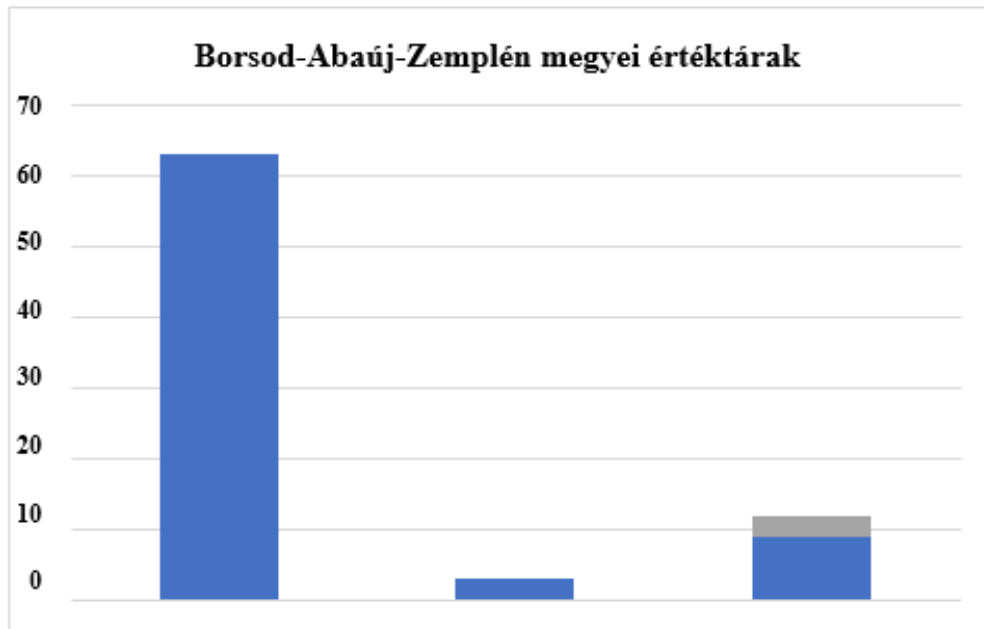
Kategória 1: 2013-2016 között a legtöbben – 55 Éréktár bizottság alakult

Kategória 2: 2017-2018 között csak 6 Éréktár bizottság alakult

Kategória 3: 2019-2020-ban 2 Éréktár bizottság alakult

Érzékelhető a 2019-2020 évi mutatók alapján a pandémia hatása. A közösségek alakulásának ártott ez az időszak. Természetesen online közösségek létrehozására volt lehetőség.

15. ábra: megalakult Megyei Értéktárak
(Forrás: saját szerkesztés)

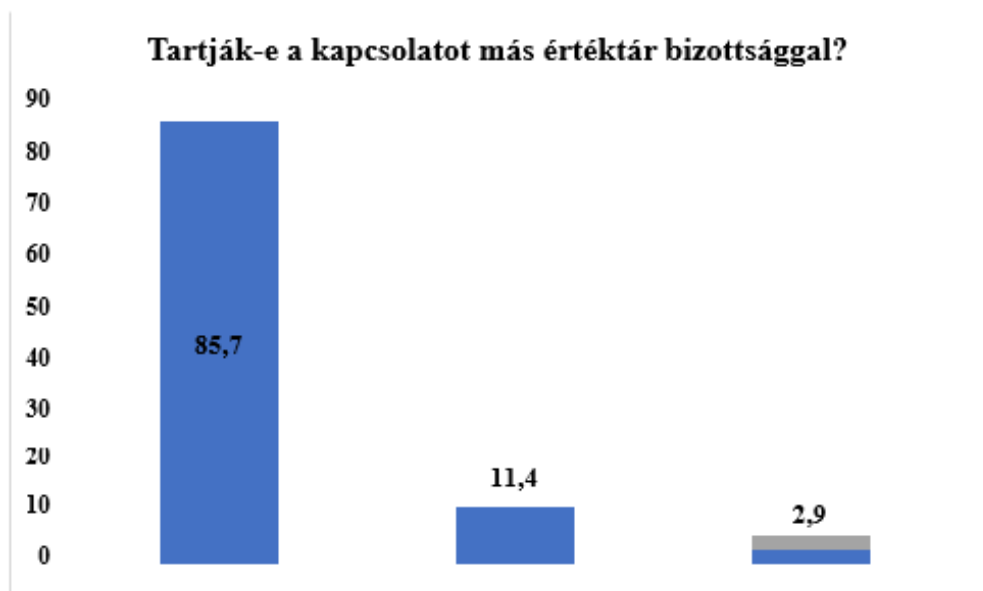
A válaszok a jelenlegi állapotot tükrözik. A megalakult Értéktárak 2022. évben értendők.

Kategória 1: 63 települési értéktár alakult 2022-ig

Kategória 2: Nem működik: 3 települési értéktár

Kategória 3: 9 települési értéktárnak szándékában áll 2022 évben helyi értéktár alakítása,

16. ábra: tartják-e a kapcsolatot más értéktár bizottsággal
(Forrás: saját szerkesztés)

Kategória 1: 63 település 85. 7 %-a tartja a kapcsolatot más értéktárral, a válaszadók legfőképpen Karcsa, Tiszaújváros településeket nevezték meg.

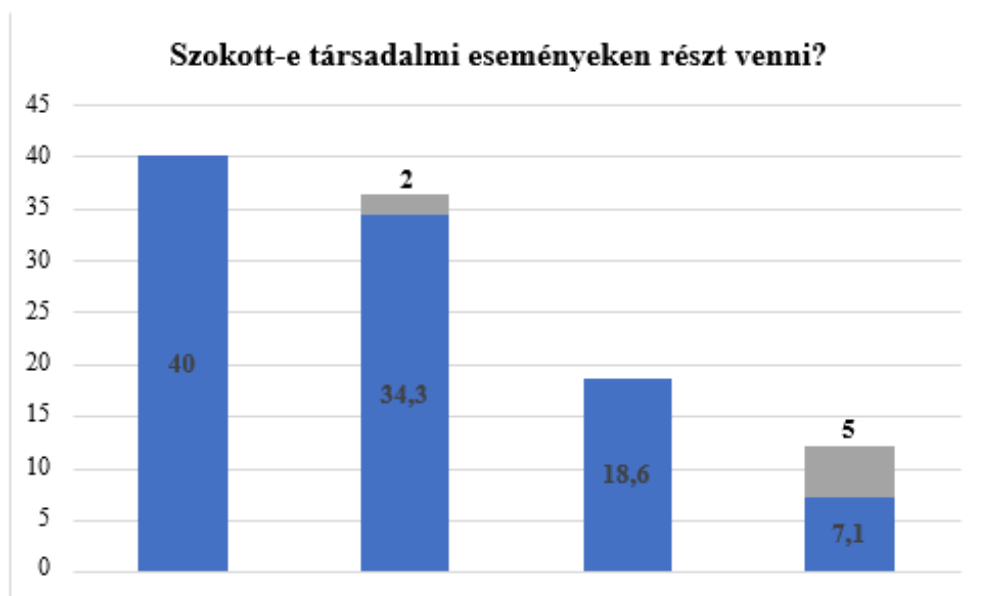
Kategória 2: 11, 4 % nem tartja a kapcsolatot más értéktárral

Kategória 3: 2, 9 % a szomszédos településsel tartja a kapcsolatot, 3% tervezi a kapcsolatfelvételt.

Kikkel tartják a kapcsolatot: a válaszadók közül a legtöbben

- Karcsa településsel tartják a kapcsolatot, majd a
- Tiszaújvárosi Települési Értéktárral,
- Legtöbben a szomszédos települések értéktáraival tartják a kapcsolatot; a Bódva-völgyi tájegységi értéktárnak nagy a vonzáskörzete

17. ábra: a helyi értéktár bizottság szokott-e eseményeken részt venni
(Forrás: saját szerkesztés)

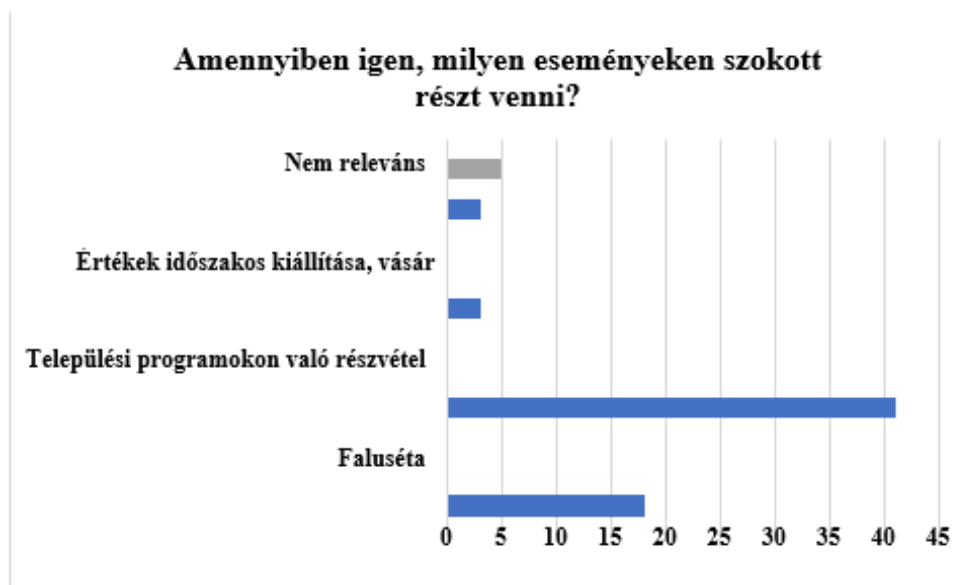
Kategória 1: a válaszadók 40 %-a szokott eseményeket szervezni.

Kategória 2: 34,3 % szokott eseményeken részt venni, társszervezőként, 1,7 % fő szervező és társszervező egyaránt.

Kategória 3: 18,6 % saját szervezésű eseményeken vesz részt.

Kategória 4: 7,1 % nem vesz részt helyi közösségi programokon, 5% alakulása óta nem volt lehetősége.

18. ábra: Milyen eseményeken szokott részt venni
(Forrás: saját szerkesztés)

A válaszadók 28, 57 %-a Faluséta eseményen szokott részt venni – 18 esemény (28,57%)

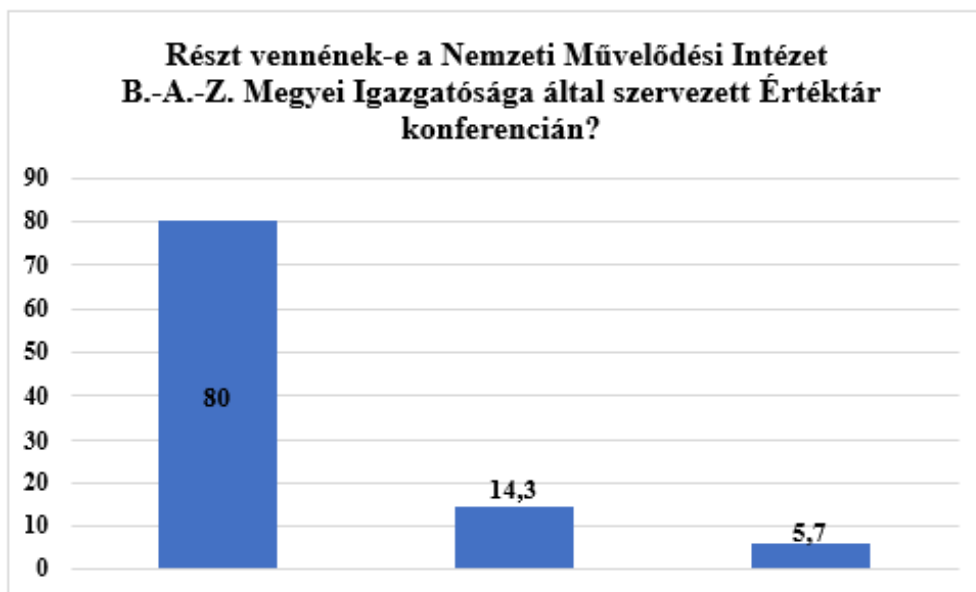
Települési programokon való részvétel – 42 települési programon vettek részt (66,66%)

Értékek időszakos kiállítása, vásár – 3 alkalommal vettek részt kiállításon, illetve vásáron (4,76%)

Nem releváns – 3 (4,76%)

Közösségfejlesztésre vonatkozó kérdések:

19. ábra: részt vennének-e a Nemzeti Művelődési Intézet Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Igazgatósága által szervezett Értéktár konferencián
(Forrás: saját szerkesztés)

Kategória 1: a válaszadók 80 %-a részt venne a NMI által szervezett Értéktár konferencián

Kategória 2: 14,3 % társszervezőként hajlandó részt venni a NMI által szervezett Értéktár konferencián

Kategória 3: 5,7 % saját szervezésű eseményeken vesz részt.

20. ábra: a helyi értékekre alapozva Ön szerint lehetséges-e új közösségeket létrehozni a településén
(forrás: saját szerkesztés)

	68,6			
				3
		22,9		8,5

Kategória 1: a válaszadók 68,8%-a szerint lehetséges új közösségek létrehozása

Kategória 2: 22,9 % szerint társszervezőként lehetséges új közösségek létrehozása

Kategória 3: 8,5 % szerint nem lehetséges új közösségek létrehozása.

A 175 megkérdezett településen a válaszadók elmondása alapján 68,8% szerint lehetséges új közösség létrehozása, 22,9 % szerint társszervezőként elképzelhetőnek tartja új közösségek létrehozását. Tehát összességében a válaszadók 89,8 % -a gondolja úgy, hogy a helyi értékek gyűjtése, átörökítése kapcsán létrejönnek új közösségek.

Arra a kérdésre, hogy mutatkozik-e hajlandóság a települési értékek felkutatására, települési értéktár létrehozására, pozitív válaszok születtek.

21. ábra: mutatkozik-e hajlandóság értékek felkutatására
(Forrás: saját szerkesztés)

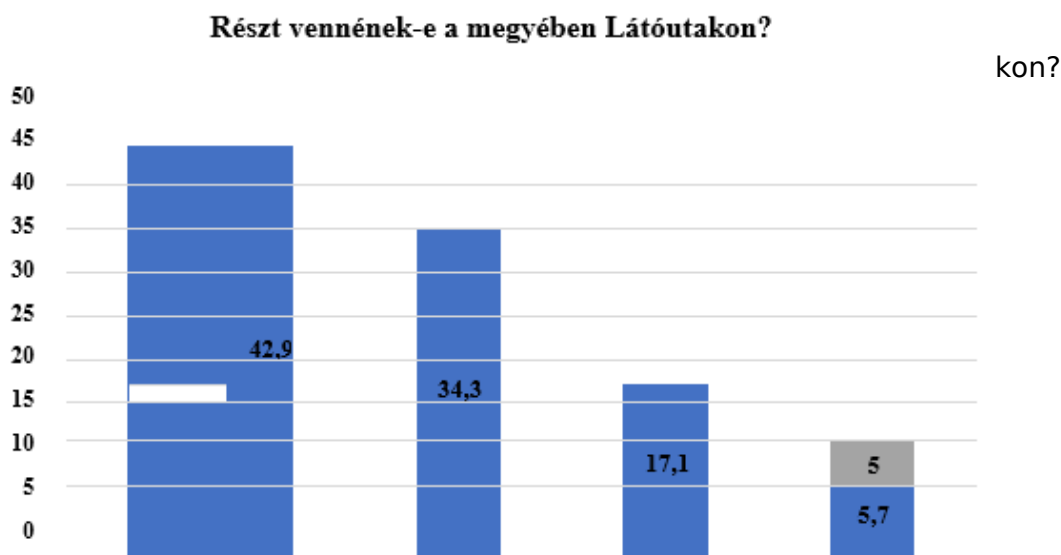

Kategória 1: 169 válaszadó hajlandó értéktár létrehozására (96,57 %)

Kategória 2: 6 válaszadó nem kíván települési értéktárat létrehozni (3,42%)

A 175 megkérdezett településen a válaszadók közel 96 %-a hajlandó települési értéktárat létrehozni. Csupán 3,4 % mutat érdektelenséget települési értéktár létrehozásával kapcsolatban.

Arra a kérdésre, hogy részt vennének-e Látóutakon Borsod megyén belül, megnyugtató válaszok születtek. A megkérdezettek jelentős része szívesen látogatna el a kijelölt településekre. A 175 megkérdezett településen a válaszadók elmondása alapján 42,9 % szeretne részt venni Látóutakon, illetve 34,3% szervezőként is társulna. Összesen tehát 77,2 % megszólítható Látóutak kapcsán.

VI. Összegzés

A bemutatott források alapján elmondható, hogy a helyi értéktárak létrehozása hatással van a helyi közösségek fejlesztésére. A kutatásom egyik hipotézise, hogy a települések értéktárak létrehozásával hozzájárulnak közművelődési intézményeik, közösségi színtereik művelődő közösségeinek sikeres működéséhez, településük életének élővé tételéhez, beigazolódott. Fent nevezett Borsod-Abaúj-Zemplén megyei települési értéktárral rendelkező települések felismerték, hogy közösségeik sikeres működéséhez, településük életének élővé tételéhez szükség van értékeik felkutatására. Az értékőrző, értékfeltáró tevékenység közben szükség van szakmai módszertani segítségre, helyszín biztosítására a települések közművelődési intézményeiben, közösségi színtereiben.

A kutatásom másik hipotézise az, hogy a helyi értéktárak létrehozása hatással van a helyi közösségek fejlődésére, hiszen a kulturális örökség védelme erősíti a helyi identitástudatot, a bemutatott dokumentumelemzések során szintén bizonyítást nyert. Ha nincs múlt, nem lesz jövő. Ezáltal a településeken élők csak úgy tudnak kiteljesedni, ha feltárják múltjuk kincseit és tovább éltetik azt. Ezeken a sikeres helyeken a kulturális örökség újfelfedezésének szereplői a helyi művelődő közösségek Véleményem szerint ebben a térségben hatványozottan indokolt művelődő közösségek alakítása, a meglévő közösségek fejlesztése az értékörzés, értékteremtés útját járva.

Összességében arra a kérdésre, hogy Borsod-Abaúj-Zemplén megyében teljesül-e a települési értéktár bizottságok működése, mutatkozik-e hajlandóság értékeik felkutatására, az értékek gyűjtésére, gondozására, települési értékeik megyei értéktárba való felterjesztésére, a válasz igen. Teljesül a települési értéktár bizottságok működése, mutatkozik-e hajlandóság értékeik felkutatására, gyűjtésére, gondozására. Ahol létrejöttek az értéktárak, ott az értékfeltárás módszereiben ismertetett módszertani folyamat szerencsés együttállása jól megfigyelhető. A kudarcot vallott települések többnyire nem is próbálkoztak értéktárak létrehozásával. Hipotézisem részben beigazolódott. Kevés településnek van értéktára, (17%) ez még megoldandó feladat a továbbiakban. Azonban, akiknek van, azok szoktak közösségi eseményeken részt venni. A válaszok alapján mutatkozik hajlandóság értékeik felkutatására, az értékek gyűjtésére, gondozására. A válaszadók jelentős része szívesen vesz részt a megyében működő Települési Értéktárak bemutatását célzó Látóutakon. Fontos feladat kultúránk megőrzése, hagyományainak bemutatása, nemzeti azonosságunk közös megélése. (Hungarikum tv.)

Ehhez nyújt segítséget az értéktárak létrejötte, települési, tájegységi, megyei, ágazati, és külföldi szinten. Ezért tartjuk kiemelt feladatnak évről-évre újabb települések bevonását az értékek felkutatásába, az értékfeltárás módszereinek terjesztését a megyében.

Felhasznált irodalom:

- [114/2013. \(IV.16.\) Kormányrendelet a magyar nemzeti értékek és hungarikumok gondozásáról](https://elelmiszerlanc.kormany.hu/a-114-2013-iv-16-kormanyrendelet-a-magyar-nemzeti-ertekek-es-hungarikumok-gondozasarol). Elérhető: <https://elelmiszerlanc.kormany.hu/a-114-2013-iv-16-kormanyrendelet-a-magyar-nemzeti-ertekek-es-hungarikumok-gondozasarol>
- 20/2018. EMMI rendelet a közművelődési alapszolgáltatások, valamint a közművelődési intézmények és a közösségi színterek követelményeiről. Elérhető: http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=209324.356513
- 1997. évi CXL. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről. Elérhető: http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=30818.376702
- 2012. évi XXX. törvény a magyar nemzeti értékekről és a hungarikumokról. Elérhető: www.hungarikum.hu/hu
- 2015. évi LXXX. törvény a magyar nemzeti értékekről és a hungarikumokról szóló 2012. évi XXX. törvény módosításáról Elérhető: <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1500080.TV>

- (324/2020. (VII. 1.) Korm. rendelet)
- FARKAS Éva (2020): Az értéktárak működésnek jogi szabályozása, szerepük az átörökítésben és a közösségépítésben. 76-78. p. Kulturális Szemle – A Nemzeti Művelődési Intézet Interdiszciplináris online folyóirata. <http://www.kulturalisszemle.hu/12-szam/junior-kutatoj-muhely/farkas-eva-az-ertektarak-mukodesnek-jogi-szabalyozasa-szerepuk-az-atorokitesben-es-a-kozossegepitesben-2020-09-22>
- Nemzeti Művelődési Intézet (2016): A nemzeti értékgyűjtés módszertani kézikönyve. Elérhető: https://nmi.hu/wp-content/uploads/2019/10/E%CC%81te%CC%81kekre-hangolo%CC%81dva_egyben.pdf